

Ніколенко Євгенія Миколаївна,
курсант 2-го курсу ННІ № 3 НАВС
Науковий керівник: **Кумеда Т.А.,**
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки,
кандидат мистецтвознавства, доцент

ТЕОРІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЇ ЮРГЕНА ГАБЕРМАСА

Юрген Габермас — німецький філософ і соціолог, представник нової генерації «франкфуртської школи». Відомий роботами із соціальної філософії, що стосуються комунікативної дії, дискурсу та раціональності, що стали новою основою для критичної теорії. Для Габермаса основою суспільства є комунікативні інтеракції, в яких висувуються та відкидаються раціональні аргументи. Вільна та відкрита комунікація — основа його поглядів та політична мета.

Методологічною особливістю побудови теорії комунікативної дії є те, що автор поєднує емпіричні та трансцендентально-філософські засади. Габермас виходить з того, що соціально значущі норми піддаються емпіричному описові, однак, з іншого боку, їх не можна тлумачити як форму чистих максим стратегічних дій, з яких дедуктивно виводяться рішення. Оскільки емпірична взаємодія норм виражається через суб'єктивно мислимий сенс орієнтованих на норми індивідів, то соціальна теорія потребує емпіричного аналізу в трансцендентальній установці.

У такий спосіб Габермас “здійснює парадигмальний поворот у соціальній філософії від цілераціональної дії до комунікативної дії”. Між цілераціональною і комунікативною дією є кардинальна відмінність. Суб'єкт, що цілераціонально діє, зорієнтований на досягнення успіху, намагаючись змінити ситуацію в об'єктивному чи соціальному світі. Це досягається “шляхом перетворення об'єктів впливу (предметів чи людей) на засоби, які підкоряють (перетворюють) або якими маніпулюють (суб'єктами) в інтересах актора”. На цій підставі цілераціональну дію, локалізовану межами об'єктивного світу, Габермас називає інструментальною, а локалізовану соціальним світом — стратегічною. На противагу цьому, комунікативна дія спрямовується на досягнення порозуміння між суб'єктами в ситуації їхньої взаємодії. Порозуміння стає невід'ємним атрибутом мовлення. Отже, якщо цілераціональна дія виражає монологічну інтенцію, то комунікативна дія — інтерсуб'єкту.

Габермас виокремлює інструментальну та комунікативну дії. Втіленням інструментальної дії для Габермаса є сфера праці, оскільки тут дія ґрунтується на правилах, які в своїй основі мають емпіричний досвід. Під комунікативною дією Габермас розуміє взаємодію щонайменше двох індивідів, яка упорядковується відповідно до норм, які прийняли за основу

всі сторони. Якщо інструментальна дія направлена на успіх, то комунікативна дія на взаємопорозуміння діючих індивідів, їх консенсус.

Сумуючи основні підходи теорії комунікативної раціональності Габермаса, можна виокремити низку положень:

- 1) опираючись на концепцію раціоналізації, Габермас здійснює десубстанціалізацію та деміфологізацію розуму;
- 2) подолання суб'єктивістської тенденції трансцендентальної філософії;
- 3) свою мету Габермас бачить у переплетенні «діяльнісного» підходу, в дослідженні розуму як конкретної раціональності дії, у вивченні інтерсуб'єктивних, комунікативних вимірах дії.

Комунікативна дія як символічно опосередкована інтеракція, по-перше, задає систему відліку для описання і розуміння дійсності, для конституювання її як предмета пізнання, по-друге, комунікативна дія – це конкретно-історичний процес виробництва соціальної реальності. “Критична рефлексія, включена в комунікативну дію, звільняє герменевтику від блокування з боку деформованої онтології, орієнтує науковця на звільнення особистості і соціуму від перешкод комунікації”. Цей рефлексивний досвід можна схарактеризувати як емансиповану практику. Вона орієнтує не тільки на усвідомлення передумов розуміння, а й на усвідомлення систематичних розривів комунікації.

Слід відзначити й те, що Габермас протиставляє комунікацію та ідеологію, яку він кваліфікує «не тільки як ілюзорну, але і як деформовану форму інтеграції». Перевага комунікації над ідеологією в тому, що вона передбачає процедуру рефлексії як засіб подолання деформації, та реконструкцію, яка повинна відкрити реальні причини примусу в діалозі.

Комунікація у Габермаса наділена моральним аспектом, відповідно виникає потреба наповнити цілераціональну дію мораллю. Як наслідок Габермас формулює етику дискурсу, яка «виправдовує зміст моралі однакової поваги до кожного та солідарної відповідальності за кожного. Звичайно, передовсім вона виконує цю свою функцію, ідучи шляхом розумного реконструювання змістів моральної традиції, пригніченої в релігійних засадах своєї значущості». Отже, етика дискурсу має загальноетичний характер у рамках суспільства, що передбачає десакралізацію моралі та встановлення її в плюралістичні рамки, що повинно забезпечити залучення усіх громадян до комунікації – «етика дискурсу бачить моральний погляд утілений в інтерсуб'єктивній процедурі аргументації, яка спонукає учасників до ідеалізаційного подолання обмеженості своїх перспектив тлумачення».

Як загальні передумови Габермас виводить основне положення етики дискурсу: тільки ті норми мають право бути значимими, які мають схвалення у всіх особистостей, до яких вони мають стосунок як до учасників практичного дискурсу.

Габермас ідеалізував прагнення кожного індивіда до консенсусу, до аргументованого розв'язання проблем і, що на нашу думку найважливіше, прагнення кожного до такої дискусії, оскільки очевидна тенденція до інфантильності серед громадян через різноманітні причини. Однак Габермас не заперечує того, що він (подібно до Вебера) досліджує «чисті», ідеальні типи дії і перш за все комунікативну дію. Водночас він вважає, що комунікативній дії та комунікативній раціональності відповідають цілком реальні особливості, виміри взаємодії людей, оскільки взаєморозуміння, аргументація, консенсус – це не лише теоретичні поняття, це також невід'ємні елементи взаємодії людей.

У межах представницької демократії шляхом виборів відбувається встановлення тотожності між органами влади та суспільством, яке їх обирає, відповідно втрата тотожності призводить до нових виборів. Однак спрямування на розв'язання актуальних проблем лише органів влади може призвести до конфліктів, оскільки кожен представник влади має за собою певний електорат, а компроміс завжди ґрунтується на певному відході від власних поглядів, відповідно представники влади прагнутимуть уникати діалогу і прагнути до утвердження власної позиції. За такої ситуації залучення суспільства до дискурсу – найрозумніша позиція, оскільки лише так можна провадити демократичну політику. Саме тому, на наш погляд, можна говорити про спорідненість демократичних ідей та комунікативної теорії Габермаса.

Отже, теорія комунікативної дії Ю. Габермаса дає змогу забезпечити розв'язання проблем загальносуспільного характеру через залучення громадян до дискурсу, у рамках якого створюються умови для вільного, неупередженого діалогу, що спрямований на досягнення консенсусу. Такий дискурс уможливорює плюралістичний підхід до проблем завдяки виокремленню морально-нормативних правил на загальноетичному, десакралізованому та деідеологізованому рівнях. Саме завдяки останньому твердженню можна говорити про можливість такої комунікації лише в країнах з високою політичною культурою та стабільною демократичною традицією, що в свою чергу свідчить про потребу демократичної традиції, яка є чинником забезпечення рівного доступу громадян до дискурсу на рівних умовах. Відповідно самоочевидним стає факт взаємозалежності демократії та вільного дискурсу, та їх спільної мети – ухвалення рішень із залученням думки Іншого. Це дає нам змогу говорити про їх теоретичну спорідненість. Однак і для країн, що перебувають на шляху становлення демократії зразка країн Заходу, зокрема і Україні, потрібно звернути увагу на цю концепцію, оскільки на її основі можна забезпечити розв'язання найактуальніших проблем на основі діалогу та компромісу. Лише в такому разі можна говорити про набуття певними рішеннями легітимного характеру.

Список використаних джерел:

1. Тур М. Некласичні моделі легітимації соціальних інститутів. – К., 2006.
2. Марков Б. Мораль и Разум. Послесловие // Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. – С-Пб., 2000.
3. Габермас Ю. Залучення Іншого. Студії з політичної теорії. – Львів, 2006.

Павлов Єгор Костянтинович,
курсант 2-го курсу ННІ № 3 НАВС
Науковий керівник: **Петрова Г.М.,**
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки

ПАУЛЬ ТІЛЛІХ

Рішення – це заснована на ризику мужність бути вільним.
Пауль Тілліх

Пауль Йоханнес Тілліх (1886-1965) - німецько-американський протестантський теолог і філософ-екзистенціаліст, представник діалектичної теології. Вважається одним з найбільш впливових теологів ХХ століття, прагнув до створення універсальної «теології культури».

Народився 20 серпня 1886 року в родині лютеранського пастора в селищі Штарцеддель в провінції Бранденбург Німецької імперії (нині територія Польщі). Навчався в університетах Берліна, Тюбінгена, Галле і Бреслау. У 1910 році Тілліх здобув вчений ступінь доктора філософії у Вроцлавському університеті, а в 1912 – доктора теології, обидва за дисертації з філософії Шеллінга. В 1912 році став ліцензіатом теології в Університеті Галле. Наступного року став пастором Євангельської церкви Німеччини в провінції Бранденбург.

Під час Першої світової війни Тілліх служив в армії капеланом, поділяв німецький патріотизм, але з часом розчарувався у ньому. Брав участь у Верденській битві - найбільшій битві Першої світової війни. Останні роки війни Тілліх переживав як крах європейської цивілізації, на зміну якій має прийти інший лад, в становлення котрого він може зробити внесок. В цей час він прийшов до думки про «безумовну віру» без віри в Бога, що потім було розвинуто в праці «Мужність бути».

Після війни викладав в університетах Берліна (1919-1924) та Марбурга (1925), у Вищому технічному училищі Дрездена (1925-1929) і Франкфуртському університеті (1929-1933). Тілліх зблизився з богемою, цікавився новітнім мистецтвом та психологією. Намагаючись поєднати традиції та новаторство, став ідейним противником теолога Карла Барта.